

sız ölen ağa bölüğü yeniçerilerinin terekelelerinden de hisse alırdı. Kul kethüdâsının yevmiyesi Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 30 akçe olup bu miktar XVII. yüzyılda 40 akçeyi geçmişti. Bunlardan başka kul kethüdâsının İstanbul'da ve bazı taşra merkezlerinde bulunan karakol zâbitliğine yapılan tayinlerden de payı vardı. Sayıları fazla olan kullukların işleri ve gelirlerinin tahsili kethüdâ beyin kâtibi ve saracı tarafından yapılırdı. XVII. yüzyıl başlarında İstanbul kulluklarına yapılan bir tevcihten 85 akçe vergi tahsil edilirdi. Bunun 70 akçesi kethüdânın, 10 akçesi saracın, 5 akçesi de kulluk kâtibinindi. Taşra kulluklarının her birinden dokuz ay için 3 kuruşla (XVI. asır sonlarıyla XVII. asır başlarında 1 kuruş 60-80 akçe arasında idi) 15 akçe alınır, bunun 15 akçesi kâtibin, kalanı kethüdânın olurdu. Kul kethüdâsı da padişah değişikliklerinde bahşiş alırdı. 1648 yılında tahta çıkan IV. Mehmed'in cülusu münasebetiyle kendisine 7000 akçe verilmişti (*Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi*, s. 58). Azledilen kul kethüdâsına senelik geliri 33-45.000 akçe olan zeâmet tevcih edilirdi. Bazı kethüdâların sancak beyi, hatta beylerbeyi tayin edildiği de olurdu (Râşid Mehmed Efendi, I, 345; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, s. 67). İstanbul'da bulunan kul kethüdâsının başyardımcısı kethüdâ yeri denilen görevli olup önemli taşra merkezlerindeki yeniçerilerin başında da kul kethüdâsıyla kethüdâ yeri vardı. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasıyla birlikte kul kethüdâlığı da tarihe karışmıştır.

Kethüdâ bey XVII. yüzyılda Ağa Divanı'na giderken sorgucuna balıkçıl takar, samur kuşak ve kadife üst elbisesi, ayağına da sarı çizme giyerdi. Bu sırada atına gümüş zincir ve özenlikle divan rahtı ve topuz vururdu (*Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi*, s. 42). Daha sonraki dönemlerde resmî günlerde başına özel bir üsküf takardı. Bunun alt tarafı dört parmak eninde sarı sırma ile işlenmişti, üst tarafı da arkaya fazla sarkmayacak şekilde yatıktı. Üsküfün üstünde geriye doğru kıvrık, sağa ve sola doğru eğik yelpaze görünümünde tüyden iki sorguç bulunurdu. Elbisesi yeniçeri ağasının elbisesine benzerse de kolsuz kürkünün kabı kırmızı idi, bu kola takılan iğreti kollar ise yeşil olurdu (Mahmud Şevket Paşa, s. 55-56). Sarayda toplanan Dîvân-ı Hümâyûn'a gidip gelirken yeniçeri odabaşları kethüdâ beyi Arzhâne'de ve Süleymaniye Camii önünde olmak üzere iki defa selâmlardı. Ocak zâbitlerinden idam cezasına çarptırılanları cellâda kul kethüdâsı teslim ederdi. Ağakapısı'ndaki dairesinden evi-

ne giderken kendisine başçavuşla birkaç çavuş refakat ederdi. Yeniçeri ağası ve sekbanbaşıya olduğu gibi kul kethüdâsına da üç senede bir istabl-ı âmireden devir atı adıyla at verilirdi. Kethüdâ beyin sakal bırakma hakkına sahip (sakallı ağalar) olduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 101, 199, 247, 414; II, 845; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I-II, tür. yer.; *Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 42, 44, 45, 58; Naîmâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, I-IV, tür.yer.; Silâhdar Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke* (haz. Nazire Karavaş Türköl, doktora tezi, 2012), MÜ Tarihî Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli* (haz. Abdülkadir Özcan v.dğr.), İstanbul 2013, I-III, tür.yer.; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 156; II, 41; *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emece), İstanbul 2003, I, 65, 68, 86, 251; Şânizâde Mehmed Ataulah Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2008, I, 143, 660; II, 774; ayrıca bk. tür.yer.; *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Dâniş ve Eserleri* (haz. Şamil Mutlu), İstanbul 1994, s. 56, 63; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 67, ayrıca bk. tür.yer.; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 315; Cevad Paşa, *Târih-i Askeri-i Osmânî*, İstanbul 1299, s. 21, 123; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, s. 3, 55-56; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askeri Vaziyeti*, s. 76, 85; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 195-199; ayrıca bk. tür.yer.; Pakalın, II, 317-319; *Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, tür.yer.; *Kavânin-i Yeniçeriyân: Yeniçeri Kanunları* (haz. Tayfun Toroser), İstanbul 2011, s. 115, 124-125 vd.; Mehmed Canatar, "Kethüdâ", *DA*, XXV, 332-333. ABDÜLKADİR ÖZCAN

KUMMÎ, Kâdî Ahmed

(قاضى أحمد قمى)

(ö. 1015/1606 [?])

Safevî Devleti'nde önemli görevlerde bulunan tarihçi, münşi ve tezkire yazarı.

17 Rebülevvel 953'te (18 Mayıs 1546) Kum'da doğdu. Soyu İmam Zeynelâbidîn'e dayanır. Hem anne hem baba tarafından seyyid olan ataları nesiller boyu Kum şehrinde yaşamıştır. Babası Münşi Şerefüddin Hüseyin-i Hüseyinî, Şah I. Tahmasb'ın Herat valisi olan kardeşi Sâm Mirza'nın hizmetinde bulundu. 964'te (1557) Tahmasb'ın yeğeni ve damadı olan Meşhed Valisi Şehzade İbrâhim Mirza'ya malî ve idarî konularda yardım etmekle görevlendirildi. Böylece Kâdî Ahmed, on bir yaşında iken ailesiyle birlikte yirmi yıl kadar yaşayacağı Meşhed'e yerleşmiş oldu. Meş-

hed'de İbrâhim Mirza'nın sarayındaki hat-tat ve nakkaşlardan ders aldı. 983 (1576) yılında babasıyla birlikte Şah Tahmasb'ın sarayında münşilik vazifesine tayin edildi. Hâmisi İbrâhim Mirza'nın ertesi yıl Şah II. İsmâil tarafından öldürülmesi hayatında derin izler bıraktı. Kummî, Şah I. Abbas'ın tahta çıktığı (1587) ilk yılları bir felâket dönemi olarak tasvir eder ve bunun İbrâhim Mirza'nın öldürülmesiyle başladığını söyler. Kendisi de siyasal ve sosyal kargaşanın yaşandığı bu dönemde önemli görevlere getirildi. Şah II. İsmâil tarafından 1576-1577'de *Hulâşatü't-tevârih* adlı eserini yazmakla görevlendirildi. Dört yıl kadar Müstevfî Mir Şah Gâzî'nin maiyetinde çalıştı. Ardından Tekelü Erdoğdu Halîfe'nin yanında vezir sıfatıyla bulundu. Şah Muhammed Hudâbende tarafından 989'da (1581) müstevfî-yi mevkûfât vazifesine getirildi. 999 (1591) yılında tamamladığı *Hulâşatü't-tevârih*'i Şah I. Abbas'a takdim etti. Sonraki yıllarda da çeşitli görevlerde bulundu. *Gülistân-ı Hüner*'i yazarken devrin çalkantıları arasında pek çok murakka', katî ve hat ustasının, müsevvidin yetişmesine vesile oldu. İskender Bey Münşî de onun talebelerindedir. 1015 (1606) yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Eserleri. Çok sayıda eser kaleme alan Kâdî Ahmed-i Kummî'nin önemli eserleri şunlardır: 1. *Mecma'u's-şu'arâ-yi 'Abbâsî* (*Tezkiretü's-şu'arâ-yi 'Abbâsî*). Günümüze ulaşmayan bu esere müellif diğer çalışmalarında sıkça atıfta bulunmuştur. Bu atıflardan eserin en az altı ciltlik bir antoloji olduğu anlaşılmaktadır. 2. *Hulâşatü't-tevârih*. Altı cilt halinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Müellif, *Gülistân-ı Hüner* adlı eserinde iki yerde *Hulâşatü't-tevârih*'in VI. cildinden bahseder. Günümüze eserin sadece V. cildi ulaşmıştır. İlk dört cildi aralarında Çağatay hanlarının da bulunduğu genel bir İslâm tarihidir. Muhtemelen 1587-1592 yılları arasında yazılmış olan V. cilt Safevîler'in hükümdarlarından Şah I. Abbas'ın ilk yıllarına kadar gelen dönemi içerir. Safevî tarihinin en önemli kaynaklarından olan bu cildin beş nüshası bilinmektedir. Şah I. Abbas'ın ilk dönemlerini içeren bölümü, Hans Müller tarafından Almanca tercümesiyle birlikte 1964'te Wiesbaden'de neşredilmiştir. Eserin bu kısmı, İskender Bey Münşî'nin *'Âlem'ârâ-yı 'Abbâsî* adlı eseriyile birlikte Şah I. Abbas devrinin en önemli iki kaynağını oluşturmaktadır. V. cildin Safevî hânedanının ilk dönemlerini ihtiva eden birinci kısmını Erika Glassen, Almanca çevi-

risiyle birlikte 1968'de Freiburg'da yayımlanmış, tamamı ise İhsan İsrâkî tarafından neşredilmiştir (I-II, Tahran 1359 hş./1980, 1373 hş./1994). Eserin birinci bölümünün ilk kısmının yazımında çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Müellifin bizzat kendi müşahedelerine dayanan Şah I. Abbas'ın ilk yıllarına dair bölümleri orijinaldir. *Hulâşatü't-tevârih* kızıbaş liderleri arasında meydana gelen rekabeti ve bu esnada cereyan eden olayları ayrıntılı biçimde anlatır ve Safevî dönemi tarih yazıcılığında mühim bir yer işgal eder. Kâdî Ahmed-i Kumrî, babasının Herat'taki ilmî muhitlerde bulunması yanında kendisinin de Meşhed'de yetişmesi dolayısıyla Safevî tarihçiliğinde Timur geleneğini aktaran önemli bir halka teşkil eder. Eserinde örnek aldığı Sadreddin Sultan İbrâhim Emîni Herevî (*Fütûhât-ı Şâhi*), Mîr Yahyâ Seyfî-yi Kazvîni (*Lübbü't-tevârih*), Hândmîr'in oğlu Mîr Mahmûd (*Zeyl-i Habîbü's-siyer*), Mevlânâ Hayâtî-yi Tebrîzî, Kâdî Ahmed-i Gaffârî (*Nüsaḥ-i Cihân'ârâ*), Hasan-ı Rûmlû (*Aḥsenü't-tevârih*) gibi tarihçilerin çalışmalarını sıralaması kendisinin de aynı gelenekten gelmiş olduğunu göstermektedir. Müellifin belirttiğine göre adını zikrettiği tarihçilerin hepsi vefat etmiş, dönemin olaylarını yazacak kimse kalmamış, kendisi bu sebeple *Hulâşatü't-tevârih*'in V. cildini kaleme almıştır. Kumrî'nin yaşadığı dönem ve dönemin olayları göz önüne alındığında onun abartılı gibi görünen bu ifadesi doğru kabul edilebilir. Müellifin şahit olduğu dönem Şah II. İsmâil'in kısa, fakat bunalımlı egemenliğinden itibaren Şah I. Abbas'ın ilk yıllarına kadar uzanan son derece çalkantılı yıllardır. Bu durum tarih yazıcılığını da etkilediğinden müellifin ifadesine göre artık hiç kimse tarih yazıcılığına önem vermemekteydi. Bundan dolayı Kumrî eserinin V. cildini herhangi bir kimseden himaye görmeden büyük zorluklarla yazmıştır. 3. *Gülistân-ı Hüner*. Hattatlar ve nakkaşlara dair olup muhtemelen 1005 (1597) yılı civarında yazılmıştır ve günümüze ancak bazı eksik nüshaları ulaşmıştır. Eser önce Moskova nüshasına dayanılarak Boris N. Zakhoder tarafından Rusça'ya çevrilmiş (Leningrad 1947), Vladimir Minorsky eserin Tebriz, İngiltere ve Haydarâbâd yazmalarını karşılaştırmış, B. N. Zakhoder'in tercümesinden de faydalanarak İngilizce'ye çevirmiştir (Washington 1959). Minorsky, kendi tercümesinin Haydarâbâd nüshasındaki ilâveler dolayısıyla Zakhoder'in Rusça çevirisinden çok farklı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Zakhoder'in elindeki nüshayı

çok iyi incelediğini, dönemin kaynaklarını çok iyi araştırdığını ve İran sanatı konusunda son derece yetkin olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple Zakhoder'in tercümesinin giriş kısmı İngilizce'ye çevrilerek Minorsky'nin tercümesinin baş kısmına konmuştur. Ahmed Süheylî-yi Hânsârî, Tebriz nüshasından eseri tekrar neşretmiştir (Tahran 1352 hş./1973).

Müderrişî-yi Tabâtabâî, Kâdî Ahmed-i Kumrî'nin yukarıda adı geçen üç eserinin dışında aşağıdaki beş eseriyle Kum şehri ileri gelenlerinden bir şahsa yazdığı bir mektuptan (*Nâme²-i be Yekî ez Fuḍalâzâdegân-i Câsib-i Kum*) söz etmektedir (*Berresihâ-yi Târihi*, X/2, s. 84-91); *Cem'ul-hıyâr* (altı küçük cilt olup Azerbaycan, Horasan ve Irak'ta yetişen şair ve edipler hakkındadır); *Müntehabü'l-vüzerâ²* (eksik bir nüshası Tübingen'de [Or. Oct. 3784], bu nüshanın mikrofilmli Tahran Millî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır); *Dîvân-ı İbrâhim Mîrza Şafevî* (Kumrî'nin topladığı üç bin beyitten oluşan bir divandır); *Dîvân-ı Eş'âr* (müellifin divanıdır); *Risâle der Ahvâl ü Mefâhîr ü Menâkıb-ı Şehr-i Kum*.

BİBLİYOGRAFYA :

Kumrî, *Gülistân-ı Hüner*; a.e.: *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959; a.mf., *Hulâşatü't-tevârih* (nşr. İhsan İsrâkî), Tahran 1359 hş./1980, I-II; Sholeh A. Quinn, *Historical Writing during the Reign of Shah Abbas: Ideology, Imitation, and Legitimacy in Safavid Chronicles*, Salt Lake City 2000, tür.yer.; Christoph Marchinowski, "Persian Historical Writing under the Safavids (1501-1722/36)", *The Oxford History of Historical Writing: 1400-1800* (ed. J. Rabasa v.dğr.), Oxford 2012, III, 173-192; Müderrişî-yi Tabâtabâî, "Kâdî Ahmed-i Kumrî, Nigârî-i Hulâşatü't-tevârih ve Gülistân-ı Hüner", *Berresihâ-yi Târihi*, X/2, Tahran 1975, s. 61-100; Massumeh Farhad – Marianna Shreve Simpson, "Sources for the Study of Safavid Painting and Patronage or Mefiez-vous de Qazi Ahmad", *Muqarnas*, X, Leiden 1993, s. 286-291; H. Müller, "Kum(m)î, Kâdî Ahmed İbrâhîmi Hısaynî", *EP* (İng.), V, 379.

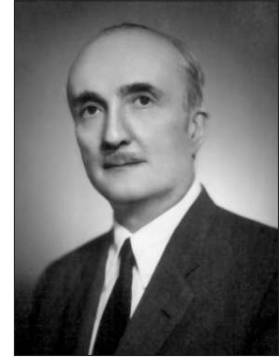

İSMÂİL SAFA ÜSTÜN

KUNTER, Halim Bakı (1900-1971)

Araştırmacı-yazar.

İstanbul'da doğdu. Evkaf Nâzırı Abdülhalim Efendi'nin torunudur. İlk tahsilinden sonra Halkal'daki Ziraat Mektebi'ni bitirdi. I. Dünya Harbi ve İstanbul'un işgali sırasında Anadolu'ya geçti; İstiklâl Mücadelesi'ne katıldı, Kuvâ-yi Milliye ve Müdâfaa-yi Hukuk teşkilatlarında çalıştı. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Ankara'da kaldı. Yeni açılan Hukuk Mektebi'ne

Halim Bakı
Kunter

girdi ve buradan mezun oldu. Başvekâlet bünyesindeki Neşriyat Dairesi'nde memur olarak çalıştı (1927-1933), buradan Vakıflar İdaresi'ne geçti, vakıflarla ilgili önemli görevlerde bulundu. 1936-1937'de İzmir Vakıflar Müdürlüğü Teftiş Heyeti reisliği ve merkez büro şefliği gibi görevler yaptı. Bu sırada vakfiyeler yanında tarihî binalar, kitâbeler, bunların sanat özellikleri üzerine araştırmalarda bulundu. Ayrıca spor tarihiyle ilgilendi. Geleneksel Türk sporunun en önemli kolu olan okçuluğa özel bir yer ayırdı. Bu çalışmaları dolayısıyla Türk Tarih Kurumu'na muhabet üye seçildi. Ankara'da siyasî çevreler içine girmeyen Kunter halkevlerinin teşkilatlanmasında yer aldı. *Arkitekt* dergisinde yazıları çıktı, *Ülkü* dergisinde çalıştı. 1960 yılında gerçekleştirilen askerî darbenin ardından halkevi hareketi 1962'de yeniden canlandırıldığında genel merkezde önemli idarî sorumluluklar üstlendi. Daha sonra buradan ayrıldı ve 1965'teki emekliliğine kadar Vakıflar İdaresi'nde çalışmalarını sürdürdü. *Selâmet* adlı bir dergi için girişimde bulduysa da başarılı ve etkili olamadı. Son görevi bir yayın ajansında danışmanlıktı. Kazasker Mustafa İzzet hattı bir mushafın basılmasıyla uğraştığı sırada 5 Nisan 1971'de öldü.

Eserleri: *Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar* (İstanbul 1938); *Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd* (İstanbul 1939); *Fatih Câmii ve Bizans Sarnıcı* (Ali Sami Ülgen ile birlikte, İstanbul 1939; daha önce *Vakıflar Dergisi*'nde makale olarak neşredilmiştir. "Fatih Camii", I [1938], s. 91-101, ek 70 fotoğraf ve plan); *Yunus Emre, Bilgiler-Belgeler* (Eskişehir 1966). Kunter'in ayrıca *Vakıflar Dergisi*'nde birçok makalesi yayımlanmıştır: "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd" (sy. I [1938], s. 103-129, ek 78 adet fotoğraf); "Kitabelerimiz" (sy. 2 [1942], s. 431-456, ek 127 isim [bir adet Hacibehtaşa, on beş adet Kırşehir, iki adet Ankara, yirmi beş adet Bursa'da,